

A. SOLZJENITSYN

NOBELFÖRELÄSNING i litteratur 1970

1

Likt den inföding, som förbryllad har tagit upp ett egendomligt ting, kanske uppsköljt ur havet? begravt i sanden? eller ett obegripligt föremål, nedfallet från himlen? — sinnrikt i sina buktningar, med reflexer än oklara, än som ett skarpt strålsting, — och som vrider och vänder på det och söker finna ut vad det lämpar sig för, söker efter en för honom åtkomlig lägre brukbarhet utan att alls kunna ana sig till någon högre.

Så betraktar också vi oss, då vi håller Konsten i våra händer, självmedvetet som dess herrar, djärvt styr vi den, förnyar, reformerar, manifesterar, säljer den för pengar, gör de mäktiga till lags, förvandlar den än i underhållnings-syfte rentav till schlager och nattklubsvisor, än till en propp eller en påk, hur man nu ser det — avsedd för flyktiga politiska behov, för begränsade sociala. Men konsten profaneras inte av våra försök, förlorar inte därmed sitt ursprung utan skänker oss varje gång och vid varje bruk en del av sitt hemlighetsfulla inre sken.

Men är hela detta sken gripbart? Vem törs påstå, att han har DEFINIERAT Konsten? räknat upp alla dessa aspekter? Eller möjligen fanns det i det förgångna någon som både förstod och talade om det för oss, fast vi inte kunde dröja länge vid det: vi hörde och försmådde och övergav det genast, ständigt lika snara att ersätta också det finaste — men bara med något nytt! Och när man åter nämner något gammalt för oss, då minns vi inte ens längre, att det en gång var vårt.

Den ene konstnären menar sig vara skaparen av en oavhängig andlig värld, och han axlar bördan av att skapa denna värld och dess befolkning, av det vidfamnande ansvaret för den — men bräcks, eftersom ett dödligt geni icke är i stånd att uthärda en sådan påfrestning; liksom överhuvudtaget människan, som förklarar sig vara tillvarons centrum, icke har förmått skapa något väl-avvägt andligt system. Och om han drabbas av misslyckande — så skyller man det på världens evinnerliga disharmoni, på den trasiga samtidsandans komplexitet eller publikens inskränkthet.

Den andre upplever sig stå under en högre makt och arbetar glädjefyllt som en liten gesäll under Guds himmel, fastän hans ansvar för allt skrivet, allt tecknat, för de mottagande själarna är än strängare. Och likväl: denna värld är icke skapad av honom, styrs icke av honom, om dess grundvalar finns intet tvivel, det är konstnären endast givet att känsligare än andra förnimma världens harmoni, skönheten och fulheten i den mänskliga insatsen — och att

känsligt förmedla detta till människorna. Och varken i misslyckanden eller ens på tillvarons botten — i armod, i fängelse, i sjukdomar — kan denna förnimmelse av beständig harmoni överge honom.

Men allt det irrationella hos konsten, dess bländande vindlingar, dess oförsägbara fynd, dess omtumlande inverkan på människor är alltför magiska för att låta sig uttömmande förklaras med konstnärens världsåskådning, hans idé eller ovärdiga fingrars verk.

Arkeologerna kan inte påvisa några så tidiga stadier av mänsklig existens, att vi saknade konst. Redan i mänsklighetens gryningsdunkel tog vi emot den ur Händer, som vi inte hann se. Och vi hann inte fråga: v a r t i l l denna gåva? hur skall vi handskas med den?

Och de misstog och misstar sig, alla de som har siat, att konsten förfaller, förbrukar sina former och dör. Det är vi som dör, men den består. Och kommer vi någonsin att före vår död förstå konstens alla aspekter och funktioner?

Inte allt har namn. Somt för bortom orden. Konsten tänder också den frusna, fördunklade själen till hög andlig erfarenhet. Genom konsten förmedlas ibland — grumligt, förtätat — till oss uppenbarelser av en art, som förnuftstänkandet inte kan frambringa.

Det är som med sagans spegel: man tittar i den och får — inte syn på sig själv — utan en skymt av Det oåtkomliga, dit ingen kan rida, ingen kan flyga. Och det bara smärtar i själen . . .

2

Dostojevskij fällde en gång gåtfullt yttrandet: "Det sköna räddar världen". Vad är nu detta? Längre tycktes det mig vara blott och bart en fras. Hur vore det möjligt? När i den blodtörstiga historien har det sköna räddat vem från vad? Det har förädlat och upphöjt — javisst, men vem har det räddat?

I det skönas väsen, i konstens situation finns emellertid denna egenskap: övertygelsens kraft hos ett sant konstnärligt verk är fullkomligt ovedersäglig och betvingar t o m det gensträviga hjärtat. Ett politiskt tal, en påstridig publicistik, ett program för det sociala livet, ett filosofiskt system kan synbarligen snyggt och prydligt bygga både på misstag och på lögn; och det dolda och förvrängda upptäcks inte genast. Men så ifrågasätts det av motstridande tal, publicistik, program, en annorlunda strukturerad filosofi — och återigen lika snyggt och prydligt, och återigen går det ihop. Därav ens tilltro eller brist på tilltro.

Fåfängt hävda vad till hjärtat icke går.

Det konstnärliga verket däremot prövar sig självt: utstuderade, sökta idéer består icke provet i gestaltningen: bådadera faller sönder, avslöjar sig som bräckliga och bleka och övertygar ingen. Men de verk, som genomsyras av sanning och förmedlar den förtätat och levande till oss, de griper oss, gör oss oemotståndligt delaktiga — och aldrig, ens efter sekler, uppträder någon för att vederlägga dem.

Så är kanhända den gamla treenigheten Det sanna, Det goda och Det sköna inte blott och bart en ginstnad paradformel som det tycktes oss i vår själv tillräckliga materialistiska ungdom? Om dessa tre trädtoppar enligt vad utforskare

har hävdat böjs mot varandra men Det sannas och Det godas alltför uppenbara, alltför direkta skott har förkvävt, huggits av, inte får växa fram — kan det då vara så, att Det skönas fantastiska, oförutsägbara, oanade skott skjuter upp MOT SAMMA PLATS och på så sätt utför arbetet för alla tre?

Och då var det kanske inte löst prat utan en profetia när Dostojevskij skrev: "Det sköna räddar världen"? Det var ju HONOM givet att se mycket, hans intuition var häpnadsväckande.

Och då skulle konsten och litteraturen alltså kunna vara till reell hjälp för dagens värld?

Det lilla, som det under årens lopp har lyckats mig att uppfatta i denna sak, skall jag också söka skildra här i dag.

3

Till denna talarstol, där Nobelföreläsningen hålls, en talarstol, som ställs till långtifrån varje författares förfogande och endast en gång i livet, har jag kommit inte via tre, fyra uppsnickrade trappsteg utan via hundratals, ja, tusentals — men inte trappstegslika utan avgrundsbranta, isbelagda, ut ur det mörker och den köld, där det blev mig förunnat att överleva medan andra — kanhända med större talang och skicklighet än min — gick under. Endast några av dem mötte jag själv i GULag-arkipelagen*, vilken bredde ut sig över en mängd tätt liggande öar, men med övervakningens och misstrons kvarnsten om halsen gick det inte att samtala med vem som helst; om somliga hörde jag endast talas och andra kunde jag bara ana mig till. Det var de, som hade namn om sig i litteraturen eller som åtminstone var bekanta då de försvann i avgrunden — men hur många var inte okända, vilkas namn aldrig förekommit offentligt! Och nära nog ingen lyckades återvända. En hel nationallitteratur blev kvar där, begravd inte bara utan grav utan t o m utan underkläder, naken, med en nummerlapp om tån. Inte för ett ögonblick avbröts den ryska litteraturen! — fast den utifrån föreföll vara en ödemark. Där en skog kunde ha vuxit i endräkt, där återstod det efter all avverkning ett par tre träd, som förbigåtts av en slump.

Och jag, som följs av de stupades skuggor och som med böjt huvud låter de andra, tidigare värdiga, passera före mig fram till denna plats — hur skall jag i dag kunna ana och uttrycka vad de skulle vilja säga?

Det är en plikt, som länge har vilat på oss och som vi är medvetna om. För att citera Vladimir Solovjov**:

I fjättrar ock vi måste cirkeln sluta,
som gudarna åt oss ha ritat upp.

Under de pinande lägermarschern, i fångkolonnen, i kvällsköldens mörker med de framlysande kedjorna av lyktor, hade vi det ofta på tungan, detta som vi ville ropa ut för hela världen, om världen hade kunnat höra någon av oss. Då tycktes det mycket klart både vad vårt lyckosamme sändebud skulle komma att säga och hur världen genast skulle reagera på det sagda. Vår synkrets var

* GULag = Överstyrelsen för korrektionsarbetslägren.

** Vladimir Solovjov (1853—1900), symbolistisk poet och filosofisk mystiker.

påtagligt fylld av både materiella föremål och andliga rörelser, och i den ospaltade världen syntes ingenting överväga. Dessa tankar kom inte från böcker och lånades inte för formens skull: i fängelsecellerna och vid eldarna i skogen formades de under samtal med människor, som nu är döda, och deras halt har provats i d e t l i v, v a r i f r å n d e härstammade.

Men när det yttre trycket mattades — vidgades min och vår synkrets, och efterhand, låt vara genom en springa, såg och kände man igen "hela världen". Och till vår häpnad framstod "hela världen" alls inte som vi förväntat oss och hoppats: den levde "annorlunda", var inne på en "annan" väg, den utropade inför sumpmarken: "Vilken förtrollande äng!", inför halsstockarna av betong: "Vilken raffig halsprydnad!", och där det hos somliga trillade tårar, som inte kunde torkas bort, där dansade andra till sorglös, simpel musik.

Hur kunde det ske? Varför gapade denna avgrund? Var vi utan känslor? Var världen känslolös? Eller kom det sig av språkförbistring? Varför saknar människor förmåga att fatta allt som sägs begripligt? Orden ljuder och rinner bort som vatten — utan smak, utan färg, utan doft. Utan spår.

Allteftersom jag insåg detta, ändrades och skiftade med åren innehållet, innebörden och tonen i mitt eventuella tal. Mitt tal i dag.

Och det liknar föga det, som ursprungligen tänktes ut under iskalla lägerkvällar.

4

Människan har ständigt varit så funtad, att hennes världsåskådning, då den inte ingivits henne genom hypnos, hennes motivationer och värdeskala, hennes handlingar och avsikter bestäms av hennes personliga liksom hennes grupps livserfarenhet. Som ett ryskt ordspråk säger: "Tro ej din egen bror, tro ditt sneda öga". Och detta är den sundaste grundvalen för förståelsen av det omgivande och för ens beteende där. Och i långliga tider, då vår värld ännu låg ödsligt och gåtfullt utsträckt, då den ännu inte hade genomstungits av enhetliga förbindelselinjer, inte hade förvandlats till en enhetlig, krampaktigt pulserande klump — leddes människorna ofelbart av sin livserfarenhet på sin avskilda ort, inom sitt byalag, i sitt samhälle och slutligen också på sitt nationella territorium. Då fanns det möjlighet för enskilda människoögon att se och antä en viss gemensam värdeskala: för vad som var att betrakta som normalt och som osannolikt; för vad som var grymt och för var ogärningens gräns gick; för hederlighet och för bedrägeri. Och fast de kringspridda folken levde mycket olikartat och skalorna för deras samhälleliga värderingar kunde gå iögonenfallande isär, på samma sätt som deras måttssystem var skiljaktiga, förvånade dessa avvikelser endast sällsynta resenärer och hamnade i tidningarna som kuriositeter, vilka inte utgjorde någon fara för en mänsklighet, som ännu ej var enhetlig.

Men de senaste decennierna har mänskligheten omärkligt och plötsligt blivit enhetlig — hoppingivande enhetlig och riskabelt enhetlig, så att rubbningarna och inflammationerna i en av dess delar nästan ögonblickligen fortplantas till de andra, vilka ibland saknar varje immunitet däremot. Mänskligheten har blivit enhetlig — men inte så som det tidigare kunde förekomma stabilt enhetliga

byalag eller rentav nationer: inte genom gradvis livserfarenhet, inte genom det egna ÖGAT, det som godmodigt kallades snett, inte ens genom ett eget, begripligt språk — utan över alla barriärer, via internationell radio och press. Mot oss vältrar ett skred av händelser, inom loppet av en minut får halva världen kännedom om deras utbrott, men något mått att mäta dessa händelser med och att bedöma efter för oss obekanta världsdelars lagar, det förs inte och kan inte föras fram i etern och på tidningssidorna: dessa mått har alltför länge och särpräglat klarnat fram och inpräglats i de skilda ländernas och samhällenas avgränsade liv, de kan inte förmedlas hux flux. I skilda områden bedömer man händelserna efter sin egen, tillkämpade värdeskala — och omedgörligt, självsäkert dömer man endast efter den egna skalan och inte efter någon främmande.

Och det finns om inte en mängd så åtminstone flera sådana skalor i världen: en skala för närhändelser och en skala för avlägsna; en skala för gamla samhällen och en skala för nya; en skala för välmående och en skala för icke välmående. På ett skriande sätt går skalgraderingarna isär, de flimrar, skär oss i ögonen, och för att undgå smärtan slår vi ifrån oss alla främmande skalor som gällde det vanvett och villfarelse — och med övertygelse dömer vi hela världen efter vår hemmaskala. Därigenom förefaller inte sådant större, plågsammare och outhärdligare som i verkligheten är större, plågsammare och outhärdligare utan sådant som står oss närmare. Allt fjärran däremot, som inte direkt hotar att i dag vältra fram till hemmets tröskel, det godtar vi — med alla dess stönanden, kvävda skrik, förödda liv och till och med miljoner offer — som något på det hela taget tolerabelt och av drägliga dimensioner.

I ett område offerade för inte så länge sedan hundratusentals stumma kristna, under förföljelser, som inte stod de fornromerska efter, sina liv för Gudstron. På det andra halvklotet störtar en viss galning (och säkert är han inte unik) över havet för att med ett stålhugg mot översteprästen BEFRIA oss från religionen! Efter sin skala hade han räknat ut det på det viset för oss alla!

Vad som enligt en skala på avstånd framstår som avundsvärd välfärdsfrihet, det upplevs på nära håll och efter en annan skala som besvärande tvång, som manar till omkullvältrande av bussar. Vad man i ett område skulle drömma om som ett orimligt välstånd, det upplevs i ett annat område som rå exploatering, som kräver omedelbar strejk. Skilda är skalorna för naturkatastrofer: en översvämning med 200 000 offer tycks obetydligare än en olyckshändelse i någon av våra städer. Skilda är skalorna för personlighetskränkning: där t o m ett ironiskt leende och en avvärjande gest sårar, där överser man också med grym misshandel som med ett dåligt skämt. Skilda är skalorna för bestraffning, för brott. Efter den ena skalan kan månadsångest eller förvisning till landsorten eller "isoleringscell", där man utspisas med småfranska och mjölk, skaka om fantasin och fylla tidningsspaltarna med vrede. Efter en annan skala är det invant och ursäktligt både med fängelsestraff på 25 år och isoleringsceller, där väggarna är nedisade men fångarna avklädda i underkläderna, och sinnessjukhus för friska och nedskjutning vid gränsen av otaliga oförnuftiga människor, som av någon anledning hela tiden vill fly sin väg. Särskilt lugnt är hjärtat för den exotiska trakt, om vilken överhuvudtaget ingenting är känt, varifrån vi

inte heller nås av några nyheter, bara sena, platta spekulationer av ett fåtal korrespondenter.

Och denna kluvenhet, denna stelbenta oförmåga att förstå fjärran, främmande tragik, kan inte det mänskliga seendet lastas för: så är nu människan funtad. Men för mänskligheten som helhet, hopklämd till en enda klump, hotar en sådan ömsesidig oförmåga att förstå med en snar och våldsamt undergång. Med sex, fyra eller ens två skalor kan det omöjligt existera en enhetlig värld, en enhetlig mänsklighet: vi slits sönder av denna skiljaktighet i rytm, skiljaktighet i växlingar. Vi kommer inte att överleva på den enda Jorden, på samma sätt som en människa med två hjärtan inte är livskraftig.

5

Men vem kan då ena dessa skalor, och hur skall det gå till? Vem skapar åt mänskligheten ett enhetligt avräkningssystem — för brott och goda gärningar, för det otillåtliga och det tillåtliga, som de avgränsas i dag? Vem upplyser mänskligheten om vad som verkligen är gravt och outhärdligt och inte bara, på grund av närheten, rispar vårt skinn — och inriktar vreden inte mot vad som är närmare utan mot det som är fruktansvärdare? Vem skulle kunna förmedla en sådan förståelse över den egna mänskliga erfarenhetens gräns? Vem skulle förmå bibringa den tröga, halsstarriga mänskliga varelsen en främmande, fjärran sorg och glädje, en förståelse för dimensioner och villfarelser, som hon själv aldrig har upplevt? Här står propåganda och tvång och vetenskaplig bevisning maktlösa. Men det finns dessbättre ett sådant redskap! Det är konsten. Det är litteraturen.

Den har detta mirakel till hands: att övervinna människans fördärvliga egenhet att endast lära av den egna erfarenheten så att andras erfarenhet går henne förbi till ingen nytta. Från människa till människa och supplerande hennes alltför korta tid på jorden bär konsten fram en främmande, lång livserfarenhets börda med alla dess bekymmer, färger och safter, förkroppsligar den erfarenhet, som gjorts av andra — och låter henne tillägna sig den som sin egen.

Och rentav mer, betydligt mer än så: både länder och hela kontinenter upp-repar omsider varandras misstag, ibland till och med efter sekler, då allt tycks så åskådligt klart! men nej: vad vissa folk har genomlevt, övervägt och förkastat, det upptäcks plötsligt av andra som sista skriket. Och även här: den enda ersättaren för en erfarenhet vi inte själva har gjort är konsten, litteraturen. Hos den finns en underbar förmåga, att tvärs igenom skillnaderna i språk, seder och samhällsstruktur förmedla livserfarenhet från en hel nation till en annan hel nation — en av denna andra nation aldrig upplevd, svår nationell erfarenhet under många decennier — och skonar under lyckliga omständigheter en hel nation från en överflödigt eller felaktigt eller rentav förödande väg, och förkortar därmed den mänskliga historiens slingringar.

Om denna stora, välsignade egenskap hos konsten erinrar jag i dag enträget från nobeltribunen.

Också i en annan, oskattbar riktning förmedlar litteraturen en ovedersäglig, mättad erfarenhet: från generation till generation. På så sätt blir den en na-

tions levande minne. På så sätt håller den dess förgångna historia tänd inom sig och bevarar den — i en form, som inte kan förvrängas eller beljugas. Därigenom bevarar litteraturen tillsammans med språket en nations anda.

(På den senaste tiden har det blivit modernt att tala om nationernas nivelering, om folkens försvinnande i den samtida civilisationens smältdegel. Jag instämmer inte i detta, men denna debatt är en fråga för sig, och här är det endast på sin plats att säga: nationernas försvinnande skulle inte utarma oss mindre än om alla människor bleve varandra lika, med en enda karaktär, ett enda ansikte. Nationerna är mänsklighetens rikedom, dess allmänliga personligheter; den allra minsta bland dem har sina särskilda färger och rymmer en särskild fasett av Den gudomliga planen.)

Men ve den nation, vars litteratur avbryts genom maktingrepp — det är inte blott och bart ett brott mot "tryckfriheten", det är ett förbommande av nationens hjärta, en sönderhugning av nationens minne. Nationen minns inte sig själv, nationen berövas den andliga enheten — och trots det skenbart gemensamma språket upphör landsmän att förstå landsmän. Stumma generationer lever och dör utan att ha berättat om sig själva vare sig för sig själva eller för eftervärlden. Om sådana mästare som Achmatova* eller Zamjatin**, vilka var levande inmurade i ett helt liv, är dömda att ända till gravens rand skapa i tysthet, utan att höra ekot av vad de skrivit — då är detta inte bara deras personliga tragik utan hela nationens, en fara för hela nationen.

I vissa fall också för hela mänskligheten: då man på grund av detta slags tystnad upphör att förstå HISTORIEN som helhet.

6

Vid skilda tider och i skilda länder har man hetlevrat, ilsket och elegant debatterat om konsten och konstnären bör leva sitt eget liv eller ständigt erinra sig sin plikt mot samhället och tjäna detta, låt vara förutsättningslöst. För mig är saken otvivelaktig, men jag skall inte dra fram raden av argument igen. Ett av de mest lysande inläggen i detta ämne var Albert Camus' Nobelföreläsning — och jag ansluter mig gärna till dess slutsatser. Ja, den ryska litteraturen har i decennier haft denna inriktning — att inte alltför mycket bespegla sig själv, att inte fladdra omkring alltför obekymrat, och jag drar mig inte för att efter förmåga fullfölja denna tradition. I den ryska litteraturen har sedan länge inympats hos oss föreställningarna om att en författare kan åstadkomma mycket för sitt folk — och att det är hans plikt.

Vi skall inte förtrampa konstnärens RÄTT att uttrycka exklusivt egna upplevelser och själviakttagelser samtidigt som han försmår allt som sker i resten av världen. Vi skall inte KRÄVA något av konstnären — men att förebrå, att be, att mana och att locka må vara vår fulla rätt. Ty det är endast till en del som han utvecklar sin begåvning själv, till större delen ingöts den färdig hos honom vid födelsen — och jämte talangen vilar ett ansvar på hans fria vilja.

* Anna Achmatova (1888—1966), ansedd som 1900-talets mest betydande kvinnliga ryska poet.

** Jevgenij Zamjatin (1884—1937), prosaförfattare (bl. a. romanen "Vi"). Tvingades emigrera 1932.

Låt oss förutsätta, att konstnären INTE ÄR SKYLDIG någon något, men det är plågsamt att se hur han genom att fly in i självskapade världar eller ut i de subjektiva nyckernas rymder KAN lämna ifrån sig den reella världen till människor, som är egennyttiga och understundom både tarvliga och vanvettiga.

Vårt tjugonde århundrade har visat sig grymmare än de föregående, och allt det fasansfulla i det upphörde inte i och med dess första hälft. Samma gamla grottkänslor — girighet, avund, tygellöshet, ömsesidig illvilja, vilka allteftersom har uppträtt under anständiga pseudonymer som klass-, ras-, mass- och facklig kamp — sliter och sönderliter vår värld. Grottmotviljan mot kompromisser har upphöjts till teoretisk princip och betraktas som en ortodoxistisk dygd. Den kräver miljonoffer i ändlösa inbördeskrig, den söker inge oss, att det inte existerar några stabila, allmänmänskliga godhets- och rättfärdighetsbegrepp, att de alla är flytande och skiftar, och följaktligen gäller det att alltid handla så som ens parti har fördel av. Varje yrkesgrupp RYCKER, så snart tillfälle ges, TILL SIG ETT STYCKE, rentav oförtjänt, rentav överflödigt — sak samma om sedan hela samhället faller sönder. Utifrån betraktat närmar sig amplituden för det västerländska samhällets svängningar den gräns, bakom vilken systemet blir metastabilt och måste falla sönder. Allt mindre besvärat av den månghundraåriga legalitetens ramar marscherar våldet skamlöst och segerrikt genom hela världen utan att bekymra sig för att dess ofruktbarhet redan mångfaldiga gånger har röjts och bevisats i historien. Det är inte ens blott och bart den brutala styrkan som triumferar utan dess högljudda ursäkt: världen översvämmas av den skamlösa övertygelsen om att våldet förmår allt men rättskaffenheten intet. Dostojevskijs ONDA ANDAR — som föreföll vara en provinsiell mardrömsfantasi i förra århundradet — kravlar inför våra ögon omkring i hela världen, i länder där man inte ens kunde föreställa sig dem — och med sina flygplanskapningar, sina människorov och GISSLAN, sina sprängningar och mordbränder de senaste åren signalerar de om sin beslutssamhet att skaka och förrinta civilisationen! Och det är fullt möjligt att de lyckas. Ungdomen — i den ålder, då man ännu saknar annan erfarenhet än den sexuella, då man bakom sig ännu inte har åratals av egna plågor och egen insikt — upprepar hänfört våra förkastade ryska erfarenheter från 1800-talet; och den tycker sig upptäcka något nytt. Den nykläckta rödgardistiska förnedringen intill det intiga uppfattas av ungdomen som ett glädjande exempel. Den ytliga oförmågan att förstå människans beständiga väsen, den naiva övertygelsen hos hjärtan, som inte levat: bara vi fördrivar d e s s a grymma, giriga förtryckare och härskare, så kommer efterträdarna (vi!), när de lagt ifrån sig granaterna och k-pistarna, att bli rättfärdiga och sympatiska. Ånej! . . . Men många människor, som har levat och förstår och skulle kunna bemöta denna ungdom — de TÖRS INTE säga emot utan rentav flirtar bara för att inte framstå som "konservativa" — återigen en rysk 1800-talsföreteelse; Dostojevskij kallade den för SLAVERIET HOS DE PROGRESSIVA SPETSFUNDIGHETERNA.

München-andan tillhör ingalunda det förgångna, den var inte en kort episod. Jag djärvs rentav påstå, att München-andan är förhärskande i det tju-

gonde seklet. Den försagda civiliserade världen har inför det plötsligt framstormande, grinande barbariets tryck inte funnit något bättre motstånd att sätta upp mot det än eftergifter och leenden. München-andan är välfärds-människornas viljesjukdom, ett vardagstillstånd för dem som hängett sig åt en välståndslustnad till varje pris, åt det materiella välståndet som den jordiska tillvarons främsta mål. Människor av den sorten — och de är många i dagens värld — väljer passiviteten och reträtten, bara deras invanda liv får fortsätta, bara det inte i dag övergår i bisterhet, och i morgon får vi väl se, det blir väl någon råd . . . (Men det reder sig aldrig! — vedergällningen för feighet blir bara ondskefull. Modet och övervinnandet kommer till oss först då vi är beredda att offra.)

Unergången hotar oss också däri, att den fysiskt hopträngda, trängda världen inte ges möjlighet att sammansmälta andligen, att kunskapens och medlidandets molekyler inte får löpa från den ena halvan till den andra. Detta är en skrämmande fara: **UNDERTRYCKANDET AV INFORMATION** mellan planetens delar. Den moderna vetenskapen vet, att undertryckande av information leder till entropi, allmändestruktion. Undertryckandet av information gör internationella signaturer och överenskommelser illusoriska: inom den **ÖVERRÖSTADE** zonen kostar det inte en styver att omtolka varje avtal, och ännu enklare är det att glömma bort det, som om det aldrig existerat (detta var Orwell väl medveten om). Inom den överröstade zonen är det som om det inte levde jordevarelser utan en marsiansk expeditionskår, som ingenting vettigt vet om resten av jorden och är redo att bryta upp för att trampa den i helig övertygelse om att man "befriar".

För ett kvartssekel sedan föddes i mänsklighetens stora förhoppningar Förenta Nationerna. Ack, i en omoralisk värld växte också FN upp i omoral. Det är inte fråga om några Förenta Nationer utan om Förenta Regeringarna, där man jämställt fritt valda, med våld påtvingade lika väl som sådana, som gripit makten med vapen. I egenlyttig partiskhet bekymrar sig FN:s majoritet svartsjukt om somliga folks frihet men ignorerar andras frihet. Genom opportunistisk omröstning har man avvisat granskning av **ENSKILDA KLAGOMÅL** — stönandena, skriken och bönerna från enskilda små **VANLIGA MÄNNISKOR** — alltför obetydliga insekter för en sådan stor organisation. Sitt bästa dokument på 25 år — Deklarationen om de mänskliga rättigheterna — har FN inte förmått göra **OBLIGATORISK** för regeringarna, till ett **VILLKOR** för deras medlemskap — och därmed har man utlämnat de små människorna åt av dem icke valda regeringars godtycke.

Det kan förefalla som om den samtida världens fysionomi helt behärskas av vetenskapsmännen och att mänsklighetens alla tekniska åtgärder bestäms av dem. Det kan tyckas som om det borde vara avhängigt just av vetenskapsmännens världsomfattande samarbete, inte av politikerna, vilken väg världen slår in på. Så mycket mer som enskildas exempel tyder på hur mycket de skulle kunna utträta gemensamt. Men nej, vetenskapsmännen har inte röjt något klart försök att bli en viktig, självständigt verkande kraft inom mänskligheten. Under hela kongresser skjuter de ifrån sig andras lidanden: det är bekvämare att hålla sig inom vetenskapens landamären. Samma München-anda har tagit

dem under sina förlamande vingars skugga.

Vilken är författarens ställning och roll i denna grymma, dynamiska, explosiva värld på randen av dess tio dödar? Vi skickar ju inte upp några raketer, vi kör inte ens den sista skottkärran, och vi föraktas totalt av dem, som endast har respekt för den fysiska styrkan. Vore det inte naturligt också för oss att retirera, att sluta tro på det godas orygglighet, på sanningens odelbarhet och endast meddela världen våra bittra sidoobservationer om hur hopplöst förvänd mänskligheten är, om hur folk urartat och hur svårt det är för enskilda, fina skönandar bland dem?

Men inte heller denna flyktmöjlighet har vi. För den som en gång har gripit till ORDET finns ingen återvändo mer: författaren är inte sina landsmäns och samtidas oväldige domare, han är medskyldig till allt ont, som har begåtts i hans fosterland eller av hans folk. Och om hans hemlands stridsvagnar blodat ned en främmande huvudstads asfalt — så har de bruna fläckarna för alltid etsat sig in i författarens ansikte. Och om man en ödesnatt kvävde en sovande, tillitsfull Vän — så finns blåmärkena efter repet kvar på författarens händer. Och om hans unga landsmän ogenerat deklarerar utsvävningens överlägsenhet gentemot det blygsamma arbetet, hänger sig åt narkotika eller tar GISSLAN — då blandas denna stank med författarens andedräkt.

Kommer vi att ha fräckheten att påstå, att inte vi är ansvariga för bölderna i dagens värld?

7

Men jag hämtar mod ur den levande känslan av VÄRLDSLITTERATUREN som ett enda stort hjärta, som bultar för vår världs bekymmer och olyckor, fast man föreställer sig och betraktar dem på skilda sätt i varje vrå av världen.

Förutom de gamla nationallitteraturerna existerade förr också begreppet världslitteratur — som svävade över de nationellas toppar och utgjorde en totalitet av ömsesidiga litterära inflytelser. Men det uppstod dröjsmål: läsarna och författarna lärde känna främmande språkområdets författare efter fördröjning, ibland sekellång, varigenom också de ömsesidiga inflytelserna försinkades och den litteratur, som svävade över de nationella litterära topparna, uppmärksammades först av eftervärlden och inte av de samtida.

I dag finns det mellan författarna i det ena landet och författarna och läsarna i det andra en växelverkan, som är om inte omedelbar så nära nog, och jag upplever själv detta. Mina böcker, som tyvärr inte har publicerats i mitt hemland, har trots brådstörtade och ofta usla översättningar snabbt funnit en känslig internationell läsekrets. Sådana framstående västerländska författare som Heinrich Böll har ägnat sig åt att kritiskt granska dem. De senaste åren, då mitt arbete och min frihet inte störtat samman utan i trots mot tyngdlagen tycktes hänga i luften, som PÅ INGENTING — på en osynlig, stum spänning i den sympatiserande offentlighetens hinna — då upplevde jag med varm tacksamhet ett fullständigt oväntat stöd också från författarnas världsomspännande brödraskap. På min 50-årsdag häpnade jag över lyckönskningarna från berömda europeiska författare. Ingen påtryckning mot mig har passerat oförmärkt. Under de för mig farofyllda veckor, då jag uteslöts ur författareförbun-

det, förskonades jag från värre förföljelser genom den SKYDDSMUR, som restes av framstående internationella författare, och norska författare och konstnärer stod gästfritt redo att ge mig tak över huvudet för den händelse man gjorde allvar av hotet att fördriva mig från mitt fosterland. Och slutligen väcktes själva förslaget om min nobelpriskandidatur inte i det land där jag lever och skriver utan av fransmannen François Mauriac och dennes kolleger. Och sedermera gav hela nationella författarsammanslutningar uttryck för sitt stöd åt mig.

Det är så jag har förstått det och själv upplevt det: världslitteraturen är inte längre abstrakt svävande, inte längre en av litteraturforskarna skapad generalisering, utan ett slags gemensam kropp och gemensam själ, en levande, hjärtlig endräkt, som avspeglar mänsklighetens växande andliga enhet. Alltjämt ligger statsgränser blodröda, upphettade av högspänd tråd och k-pistsalvor, alltjämt anser somliga ministerier för inrikes ärenden, att också litteraturen är ett "inrikes ärende" för de länder, som lyder under dem, och alltjämt sätts tidningsrubriker som "förbjudet att blanda sig i våra inrikes ärenden!" — samtidigt som det överhuvudtaget inte finns några INRIKES ÄRENDEN mer på vår trånga jord! Och mänsklighetens räddning ligger endast i att allt blir en angelägenhet för alla: att det för folken i öster inte är komplett likgiltigt vad man anser i väster; att det för människorna i väster inte är komplett likgiltigt vad som försiggår i öster. Och skönlitteraturen — ett av den mänskliga tillvarons finaste och känsligaste instrument — hörde till de första som tillägnade sig, tillgodogjorde sig, hakade sig fast vid denna känsla av växande enhet hos mänskligheten. Och jag vänder mig med övertygelse till dagens världslitteratur — till hundratals vänner, som jag aldrig har mött personligen och kanske aldrig skall få träffa.

Mina vänner! Låt oss försöka hjälpa till, om det är något bevänt med oss! I våra länder, som sönderslits av partiers, rörelser, kasters och gruppers förbistring — vilka har sedan gammalt varit den kraft, som inte söndrade utan enade? Detta är i grund och botten författarnas situation: som talesmän för det nationella språket — nationens viktigaste sammanbindande medel — och för själva den jord, som folket bebor, samt i lyckliga fall också för den nationella anden.

Jag tror, att det står i världslitteraturens makt i dessa mänsklighetens orosfyllda timmar att hjälpa den att rätt lära känna sig själv tvärt emot vad partiska människor och partier suggererar; att förmedla vissa områdets mättade erfarenhet till andra så att vi upphör att se dubbelt, så att flimrandet upphör, så att skalstrecken sammanfaller och det ena folket riktigt och komprimerat lär känna det andras verkliga historia med samma förtrogenhetens och engagemangets kraft som om det självt hade upplevt den — och därmed förskonas från senkomna, grymma misstag. Därvid kommer vi själva kanske att kunna utveckla också en VÄRLDSSYN inom oss: samtidigt som vi med ögats mitt som alla andra ser det närbelägna, börjar vi med ögats periferi fånga in vad som sker i resten av världen. Och iakttar och respekterar världsproportionerna.

Och vilka andra än författarna skall klandra inte bara sina misslyckade härs-kare (i vissa stater är detta den enklaste tänkbara födkrok, som var och en

som har minsta ork är sysselsatt med) utan också — sitt eget samhälle i dess fega förnedring eller självförnöjda svaghet, liksom — ungdomens lättviktiga kastningar och de unga pirater, som viftar med knivarna?

Man säger oss: vad förmår litteraturen mot det öppna våldets skoningslösa anstormning? Men: låt oss inte glömma, att våldet inte lever allena och inte förmår leva allena: det är ständigt sammanflätat med LÖGNEN. Mellan dem finns det mest intima och naturliga djupa samband: våldet har ingenting annat än lögnen att skyla sig med och lögnen ingenting annat att stödja sig på än våldet. Var och en som en gång har proklamerat våldet som sin METOD måste oundvikligen välja lögnen som sin PRINCIP. Då våldet föds, agerar det öppet och rentav braverar med sig självt. Men knappt har det stabiliserats och konsoliderats förrän det upplever luftförtunningen runtomkring och är oförmöget att leva vidare annat än beslöjat med lögn, maskerat med dess vackra fraser. Inte alltid och inte nödvändigtvis klämmer det åt kring strupen, oftare kräver det av sina undersåtar endast en lögnens trohetsed, endast delaktighet i lögnen.

Och den enkla, modiga människans enkla åtgärd är: att inte delta i lögnen, att inte stödja falska handlingar! Må d e t t a nå ut i världen och rentav råda i världen — men inte genom mig. Författarna och konstnärerna har möjlighet till något större: ATT BESEGRA LÖGNEN! I denna kamp mot lögnen har konsten alltid segrat och kommer alltid att segra! — uppenbart, ovedersägligt för alla! Mycket i världen kan lögnen motstå — bara inte konsten.

Och knappt har lögnen skingrats förrän våldet avslöjar sig i sin vidriga nakenhet — och våldet faller orkeslöst.

Detta, mina vänner, är skälet till att jag tror, att vi förmår hjälpa världen i dess upphettade stund. Låt oss inte avstå på grund av vapenlöshet, inte hänge oss åt ett bekymmerslöst liv — utan dra ut i strid!

Det ryska språket älskar ordstäv om SANNINGEN. Envist ger de uttryck för folkets avsevärda, tunga erfarenhet och detta ibland på ett häpnadsväckande sätt:

ETT ENDA SANNINGSORD UPPVÄGER HELA VÄRLDEN.

På detta skenbart fantastiska brott mot lagen om massornas och energins oförstörbarhet grundar sig min personliga verksamhet och min appell till all världens författare.